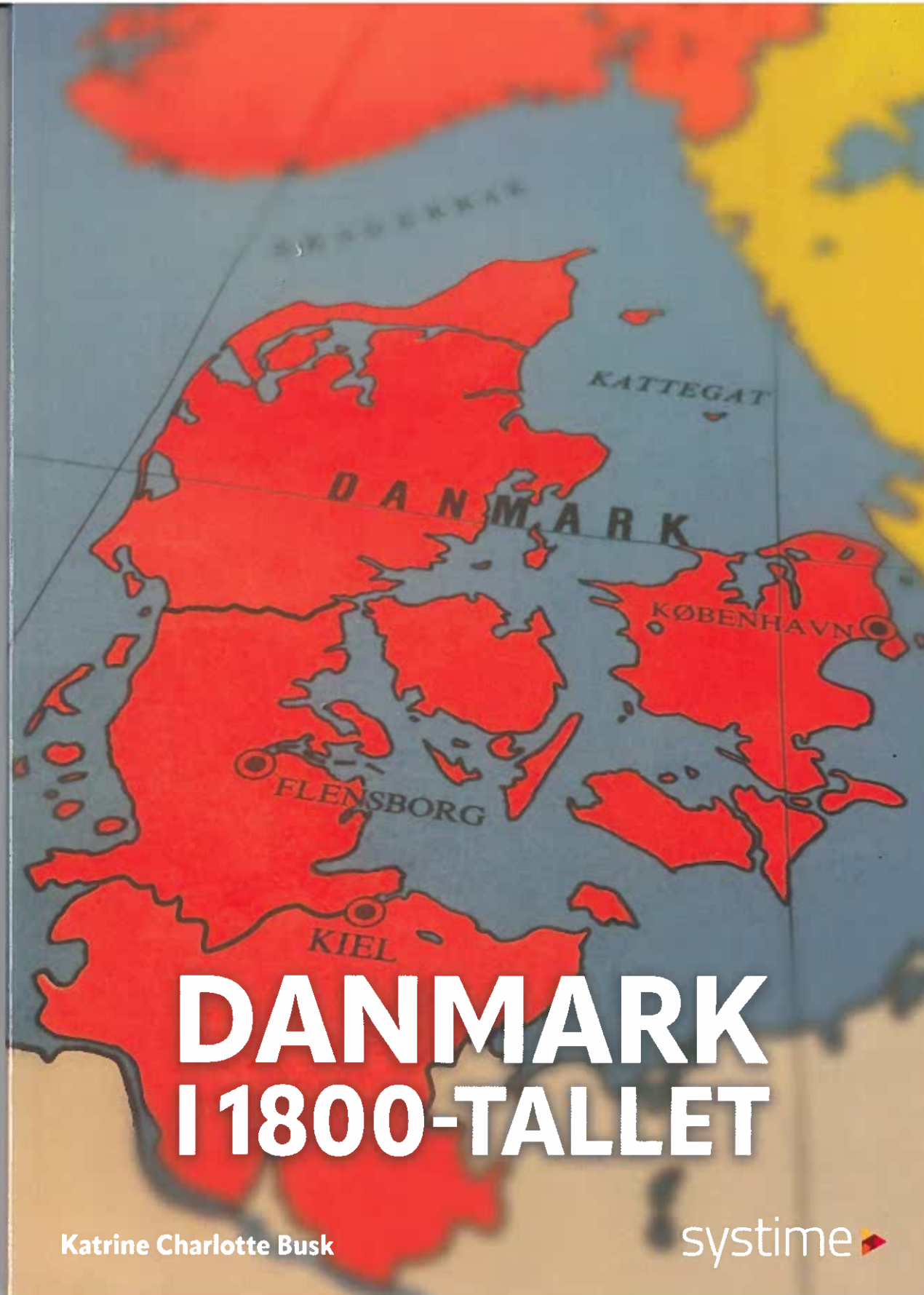

DANMARK I 1800-TALLET

Katrine Charlotte Busk

systeme

Danmark i 1800-tallet

© 2023 Katrine Charlotte Busk og Systime

Denne bog er beskyttet i medfør af gældende dansk lov om ophavsret. Kopiering må kun ske i overensstemmelse med loven. Det betyder fx, at kopiering til undervisningsbrug kun må ske efter aftale med Copydan Tekst og Node.

Redaktion: Poul Steiner Jensen

Grafisk tilrettelæggelse og produktion: Systime

Omslagsillustration: Efter idé af Anna Cecilie Lund Eriksen.

1. udgave, 1. oplag

ISBN 978-87-433-2000-5

systime

Sonnesgade 11

DK-8000 Aarhus C

Tlf.: 70 12 11 00

systime.dk

En del af Gyldendal-gruppen

Vi tænker på miljøet og trykker kun de bøger, som er solgt.
Alle bøger trykkes på miljøvenligt papir.

I 1800-tallet blev "nationalisme" et væsentligt begreb rundt om i Europa. I det danske nær-område kom der fokus på nationalismen i forholdet mellem kongeriget Danmark og hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Hvem følte sig dansk, hvem følte sig tysk og hvorfor? Og hvem skulle bestemme, hvilket land hertugdømmerne skulle høre til? Med de to slesvigske krige i 1848-50 og 1864 blev styrkeprøven mellem dansk og tysk afgjort for en periode, men først i 1920 fik Danmark de grænser, vi kender i dag.

2.1 Nationalisme

Ordet *nation* stammer fra det latinske *natio*, der betyder fødsel eller folkestamme, og en nation er et afgrænset område kendetegnet ved, at de folk, der bor der, oplever en fælles identitet ved at have samme etnicitet og/eller en lang tradition for fx fælles historie, sprog eller religion.

Helstaten Danmark 1815-1864

samlede tyske område. I Slesvig var der en splittelse mellem dansk og tysk nationalisme, så især de højtstående, veluddannede borgere ønskede at være tilknyttet Det Tyske Forbund, mens især mange bønder i det nordslesvigske område var loyale over for den danske konge og helst ville blive sammen med Danmark. I Danmark var man bundet af Christian 1.s løfte om aldrig at dele hertugdømmerne, men netop pga. nationalismen og den idé, at Slesvig var mere dansk end tysk, var man villig til at afgive Holsten og til gengæld kæmpe hårdt for at beholde Slesvig. Det var en politik, der i et kendt slagord kom til at hedde *Danmark til Ejderen* efter Ejder-floden, der adskiller Holsten og Slesvig. På den måde mente man i Danmark, at folkene ville komme til at tilhøre den rette nationalstat.

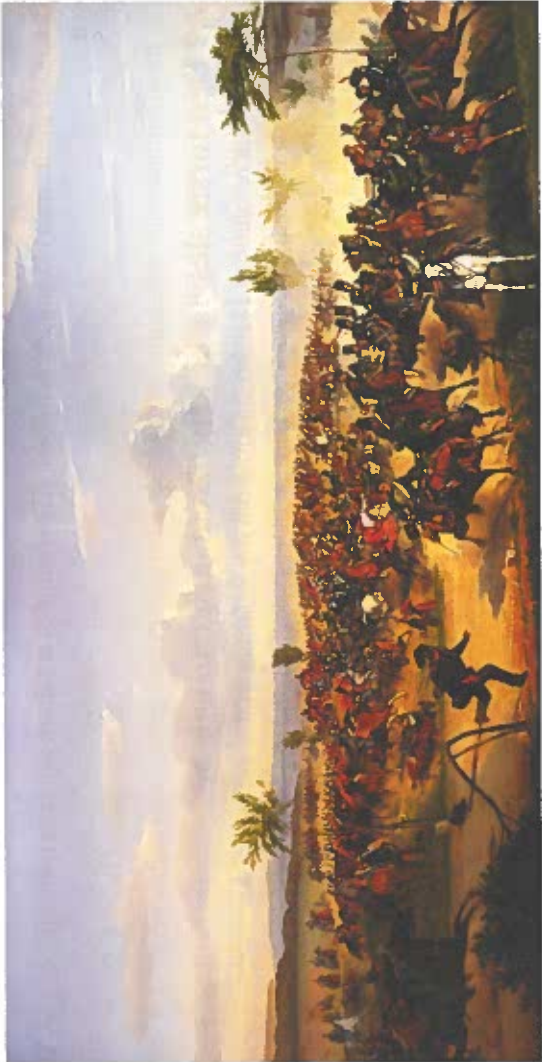
2.2 Den første slesvigske krig, Treårskrigen 1848-50

Efter en fransk revolution i 1830 bredte idéen om *frie forfatninger*, dvs. demokratiske grundlove, sig gennem det enevældige Europa. I Det Tyske Forbund var der frie forfatninger i de fleste delstater, hvilket hertugdømmerne brugte til at presse Danmark, så der i 1834 blev indført fire *stændersforsamlinger*, der skulle rådgive kongen. Men de såkaldt *liberale*, dvs. tilhængere af politisk liberalisme, i både Danmark og Slesvig-Holsten ønskede mere, de ville have en fri forfatning. De var bare ikke enige om, hvordan den skulle udformes i forhold til helstatens geografi: Hvor skulle Slesvig høre til?

Det nationale og det liberale blev knyttet stærkere sammen i løbet af 1840'erne, og da endnu en revolution brød ud i Frankrig i 1848, og revolutioner bredte sig over hele Europa, besluttede de slesvigske og holstenske stændersamlinger at sende en delegation til den danske konge, Frederik 7., i København: De ville kræve en ny forfatning for Slesvig-Holsten, samt at Slesvig skulle optages i Det Tyske Forbund, ligesom Holsten. Men borgerne i København kom dem i forkøbet, og da delegationen fra hertugdømmerne ankom den 22. marts 1848, havde kongen allerede nedsat et nyt ministerium, der skulle arbejde for en fri forfatning for kongeriget og Slesvig. Dette medførte så stor utilfredshed i Slesvig-Holsten, at der udbrød væbnet oprør, og slesvig-holstenerne indtog fæstningen Rendsborg ved floden Ejderen.

I Danmark bredte der sig i befolkningen en begejstret og optimistisk stemning, både over den nye politiske situation og i en fælles front mod de slesvig-holstenske oprørere. Før havde det kun været bønderne, der havde værnepligt, men nu meldte mange sig frivilligt til hæren og samme år blev der indført *almindelig værnepligt*, dvs. værnepligt for alle mænd. Der blev digtet sange om *Den tapre landsoldat* og man kaldte den særlige stemning for *ånden fra 48*. I slutningen af marts gik danske styrker ind i Slesvig, hvor de i begyndelsen havde fremgang mod den slesvig-holstenske hær og besatte hele Slesvig.

Men hertugdømmernes hær fik forstærkning fra Det Tyske Forbund og ikke mindst den stærke delstat Preussen, så den blev tre gange så stor som den danske hær. De trængte den danske hær tilbage til øen Als, som ligger ved Sønderborg midt i Slesvig, og besatte store dele af Jylland. Krigen fik dermed karakter af en kamp mellem Danmark og Det Tyske Forbund, men det var dog primært stadig en borgerkrig mellem dansk- og tysk-sindede borgere i helstaten Danmark.

I maj 1849 mødtes danske dragoner og preussiske husarer i en fægtning nord for Århus, hvor Stjernepladsen er i dag. Kampen varede kun ca. 10-15 minutter og havde kun få døde, men den endte med dansk sejr, og det siges at have haft betydning for tyskernes fremrykning i Jylland.

Efter flere kampe fulgte en syv måneders lang våbenhvile, men i foråret 1849 begyndte krigen igen. Den danske hær var vokset, men hærene fra de tyske delstater og hertugdømmerne var stadig større, og i starten var både hæren og den ellers stærke danske flåde temmelig presset. Senere lykkedes det den danske hær at komme den belejrede by Fredericia til undsætning og slå hertugdømmernes hær tilbage, hvilket gav danskerne fornyet kampgejst. Samtidig med krigshandlingerne blev der løbende forhandlet om fred i samarbejde med de europæiske stormagter, som interesserede sig for krigen af hensyn til magtbalancen i Europa. Under fredsforhandlingerne blev det flere gange foreslået af bl.a. England at dele Slesvig i to, faktisk tæt ved den grænse vi kender i dag, men det ville danskerne ikke høre tale om.

Otto Bache: Soldaternes hjemkomst til København 1849. Billedet er malet i 1894.

I sommeren 1850 blev en fredsløsning presset igennem, som ingen af parterne i grunden var tilfredse med. Den var stort set dikteret af stormagterne Rusland, England, Sverige og Frankrig, som ikke ønskede en alt for stærk tysk stormagt. De ville derfor holde den danske helstat samlet med både Slesvig og Holsten, selv om Danmark kun ønskede at beholde Slesvig. Der udbrød nye kampe mellem den danske og den slesvig-holstenske hær, men efter et slag ved den sydslesvigske by Isted i 1850 kom Danmark til at stå som militær vinder af krigen. Den blev afsluttet endeligt, da hertugdømmerne blev presset af Det Tyske Forbund til at give op i januar 1851.

2.3 Mellem de to slesvigske krige

De europæiske stormagters meget store indflydelse på fredsslutningen og den danske politik derefter gjorde perioden mellem den første og den anden slesvigske krig kompliceret. Da kongeriget Danmark i 1849 fik en ny grundlov, blev landet et demokratisk, *konstitutionelt monarki*, men grundloven gjaldt ikke for hele helstaten: I hertugdømmerne var kongen stadig enevældig, og befolkningens indflydelse lå kun i de gamle stænderforsamlinger, som dog fik lidt mere magt til at tage lokale beslutninger. Dette var en politisk uholdbar situation. Oven i dette kom, at krigens problemstilling jo ikke var blevet løst, men bare lukket ned af stormagterne. De nationale spændinger fandtes fortsat, og de var ikke blevet mindre efter krigens sammenstød. Desuden førte Danmark en hård *fordanskningspolitik* i Slesvig, hvor det bl.a. blev gennemtrumfet i mange byer, hvor man egentlig talte tysk, at det officielle sprog skulle være dansk. Dette gjorde naturligvis kun hadet til Danmark og mellem befolkningsgrupperne større.

Gennem årene forsøgte den danske regering forgæves at løse opgaven med at lave en holdbar ordning af de politiske forhold, men både intern uenighed i Danmark og stormagternes indblanding gjorde det svært. Den danske regering vidste derfor udmærket godt, at det ville skabe problemer, da den i november 1863 vedtog en ny forfatning, hvor et nyt *Rigsråd* skulle styre kongeriget og Slesvig ved siden af kongerigets egen *Rigsdag*, mens Holsten og Lauenborg kun skulle have kongen tilfælles med Danmark. *Novemberforfatningen*, som den kaldtes, var et klart brud på fredsaftalerne efter Treårskrigen, og det førte kort tid efter til, at den anden slesvigske krig brød ud.

Når man senere har set tilbage på krigsudbruddet i 1864, har det været let at se alle de fejl, politikere begik. De fejlbedømte Danmarks chancer i krigen på en lang række områder: Alle huskede stadig *ånden fra 48* og den tapre landsoldats sejr i Treårskrigen. Man glemte derimod, at det var knebne sejr, og at krigen primært blev vundet, fordi stormagterne blandede sig. Det regnede man med, de ville gøre igen, og man forventede især militær støtte fra Sverige og England. Men magtforholdene i Europa havde ændret sig i mellemtiden, og der var ikke nogen, der var interesseret i at hjælpe Danmark, heller ikke de nordiske lande. Man glemte også at forholde sig til problemer med hærens og forsvarsværker-nes tilstand i tide: For det første var hæren ved at blive omorganiseret efter Treårskrigen, så der manglede fx mange befalingsmænd og officerer. For det andet havde ikke mindst borgerne i København et helt urealistisk billede af det forsvarsværk, *Dannevirke*, som skulle holde tyskerne ude af Danmark. Dannevirke var en lang vold på tværs af Jylland lidt nord for Ejderen, som var anlagt i vikingetiden. Men hverken volden eller udstyret på den var ordentligt vedligeholdt, og Dannevirke var langt fra den uindtagelige fæstning, man forestillede sig i København. Set fra senere tider virker det kort sagt, som om både politikere og borgere overvurderede Danmarks militære kræfter markant.

En illustration i en samtidig engelsk avis viser forestillingen om Dannevirke som en stor, uovervindelig vold. Virkeligheden så noget anderledes ud.

sidenten Otto von Bismarck blev stærkere, var en usikkerhedsfaktor. Desuden skiftede Danmark konge netop i de dage, hvor Novemberforfatningen skulle vedtages: Frederik 7., som var tilhænger af Ejder-politikken, døde få dage før, og det blev den nye konge, Christian 9., som egentlig gik ind for helstaten, der skulle skrive forfatningen under. Det gjorde ikke det politiske spil lettere i de følgende måneder.

2.4 Den anden slesvigske krig, 1864

Efter at Novemberforfatningen var vedtaget den 18. november 1863, besluttede Det Tyske Forbund i december at sende tropper ind i Lauenborg og Holsten. Den 16. januar 1864 krævede Østrig og Preussen, at Danmark trak Novemberforfatningen tilbage inden 2 dage, hvilket ikke kunne lade sig gøre, hvorefter de to stærke tyske stater også satte tropper ind i Holsten. De danske tropper trak sig tilbage til Dannevirke, og de tyske tropper fulgte efter ind i Slesvig den 1. februar. Dermed var krigen i gang.

Krigens forløb, 1864

Det var der imidlertid ingen forståelse for i København, så den danske hærledelse gik stik imod ordrer derfra, da de natten mellem den 5. og 6. februar 1864 i al hemmelighed trak hele hæren på 40.000 mand tilbage fra Dannevirke. De marcherede ca. 80 kilometer i 10 graders frost, sne og blæst tilbage til skanserne på Dybbøl Banke ved Sønderborg. Den tyske hær opdagede det først næste dag og sendte straks en styrke afsted efter danskerne. Styrken blev slået tilbage af en dansk brigade ved Sankelmark Sø, syd for Flensborg. Regeringen, og ikke mindst befolkningen i København, var rasende over tilbagetrækningen fra Dannevirke, som nærmest blev opfattet som forræderi, og den øverste general, C.J. de Meza, blev fyret.

Erik Henningsen: Danske infanterister under tilbagetoget fra Dannevirke natten mellem den 5. og 6. februar 1864. Billedet er malet i anledning af 50-året for 1864-krigen i 1914.

håbløst ud for den danske hær, da tyskerne besatte Jylland helt op til Limfjorden og samtidig gravede sig tættere og tættere på Dybbølskanserne i skyttegrave. Alligevel nægtede regeringen, at hæren kunne trække sig tilbage fra Dybbøl. Man håbede på at stå stærkere i de senere fredsforhandlinger, hvis man holdt denne sidste stilling i Slesvig.

Men den 18. april 1864 satte tyskerne det endelige slag ind: Kl. 4 om morgenen startede et voldsomt bombardement, hvor over 7.000 granater blev sendt ned over Dybbølstillingen på 6 timer. Kl.10 stoppede bomberne, og der blev et øjebliks fuldstændig stilhed, inden de 11.000 danske soldater i skanserne blev angrebet af næsten 40.000 preussiske soldater, som i løbet af få timer fik drevet den danske hær på flugt til Als efter store tab på begge sider. Få dage senere blev de danske tropper også trukket tilbage fra Fredericia.

Vilhelm Rosenstand: Ottende brigades angreb ved Dybbøl 18. april 1864.

Billedet er malet i 1894 og er en del af den tradition for historiemaleri, som blev fremstillet i lyset af de nationale følelser efter Danmarks nederlag i 1864. Ofte fortæller billederne lige så meget om kunstnerens forestillinger og samtid som om den skildrede begivenhed.

Den 25. april startede forhandlinger om fred på *Londonkonferencen*, hvor alle Europas stormagter deltog, og der blev aftalt våbenhvile. Der blev fremsat flere forslag fra forskellige lande om at dele Slesvig, ovenikøbet fra den preussiske ministerpræsident Otto von Bismarck selv, igen med grænser der lignede den nuværende grænse i dag. Men den danske regering afviste dem alle og fastholdt stædigt, og fra en senere betragtning ret uforståeligt, sit krav på hele Slesvig, som man mente, man havde en juridisk ret til. Det gjorde ikke forhandlingerne lettere, at kongen, regeringen og forhandlerne også internt var uenige om, hvilken løsning man egentlig ønskede. Forhandlingerne brød sammen, og i slutningen af juni fortsatte kampene: Tyskerne erobrede Als og sendte de danske tropper på flugt videre til Fyn, samtidig med at de besatte hele Jylland. Det bragte Danmark tilbage til forhandlingsbordet, hvor man måtte acceptere en fred på tyske betingelser: Danmark måtte afstå Lauenborg, Holsten og hele Slesvig, så den danske grænse nu gik ved Kongeåen. Danmark mistede derved 40% af sin befolkning og en tredjedel af sit areal.

De dansksindede i Nordlesvig måtte indordne sig under tyskerne i mere end 50 år.

Blandt andet måtte dansksindede mænd kæmpe på tysk side under 1. Verdenskrig. Men efter Tysklands nederlag i 1. Verdenskrig blev der i 1920 afholdt en folkeafstemning i hele Slesvig efter princippet om *folkenes selvbestemmelsesret*. Princippet var en del af fredsaf-talen, *Versaillestraktaten*, hvor nogle befolkningsgrupper i grænseegne fik lov at stemme om, hvilket land de ønskede at tilhøre. Den grænse, der tegnede sig midt gennem Sles-vig, lignede den grænselinje, som var foreslået fra forskellige sider under begge de sles-vigske krige. De nationale følelser i befolkningen viste sig altså at være ret konstante over en lang årrække. Dette er nok en af grundene til, at der trods periodevise spændinger mellem mindretallene aldrig siden har været større konflikter og krige i det danske grænseland i modsætning til mange andre steder i Europa.

Grænseforhold i Konge-
riget Danmark og Her-
tugdømmerne
1848-1920. De stiplede
linjer viser de mæglings-
forslag, der kom fra for-
skellige lande under
fredsforhandlingerne i
1864, og som alle ville
have været mere fordel-
agtige for Danmark end
den grænse, man endte
med at være tvunget til
at acceptere.

2.5 Dansk udenrigspolitik efter 1864

Både kulturelt og økonomisk skete der en opblomstring af Danmark efter 1864. Selv om danskerne var præget af nederlaget, skabte det også et vist sammenhold, og de forskellige landsdele kom til at hænge bedre sammen. Der var nu i praksis tale om en nationalstat afgrænset af fælles religion, styreform og sprog, selv om dansk dog kun var administra-tionssprog i de tyndt befolkede *bilande* Grønland, Island og Færøerne. Den danske industri fik bedre villkår, fordi den ikke skulle konkurrere med den holstenske industri, og det dan-ske landbrug udvidede sit areal med opdyrket hede og blev i høj grad omlagt til animalske fødevarer, hvilket øgede eksporten til England. Flere grupper i befolkningen fik det materi-elt bedre og fik større indflydelse, og mange oplevede en stærk patriotisme og stolthed over fremskridtene på trods. I 1872 blev der fremstillet en særlig mønt i anledning af "Industri- og Kunststillingen" i København. Mønten havde påtrykt forfatteren H.P. Holsts senere meget kendte citat: "For hvert et Tab igjen Erstatning findes, hvad udad tabes, det maa indad vindes" – og dette var netop, hvad mange i Danmark oplevede i de år.

Men selv om meget gik godt inden for landets grænser, var man natur-ligvis også nødt til at forholde sig til verden udenfor. Efter 1864 var Dan-mark for alvor blevet en småstat, som var afhængig af de omkringlig-gende stormagter, og helt frem til afslutningen af 2. Verdenskrig var Tyskland den stormagt, man måtte forholde sig mest konkret til. Det var tydeligt, at Danmark ikke reelt kunne forsvare sig mod Tyskland og det bærende i udenrigspolitikken var derfor forsøget på at forholde sig neutralt over for såvel Tyskland som andre stormagter. Men på trods af, at neutralitetspolitikken var helt nødvendig, blev Danmarks forsvar et omdrejningspunkt i indenrigspolitikken i de sidste årtier af 1800-tallet under det, man kalder *forfatningskampen*.

Elisabeth Jerichau-Baumann: Moder Danmark. 1851.
Billedet blev malet med inspiration fra den danske sejr i Slaget ved Isted i 1850.

H.W. Bissen: Istedløven i Flensborg. 1862.
Istedløven startede som sejrsmonument for den første slesvigske krig i Flensborg i 1862, hvorefter den havde skiftende placeringer i Berlin efter krigen i 1864 og senere i København efter 2. Verdenskrig i 1945, inden den endte tilbage i Flensborg i 2011 som mindesmærke over fred og gode forbindelser i grænselandet.

Forfatningskampen var en kamp mellem partierne Venstre og Højre, hvor det demokratiske princip *parlamentarisme* var målet for Venstre. Uenighed om forsvaret af landet kom til at indgå som et af midlerne i denne kamp. Højre ønskede at bygge en *befæstning* omkring København, som ganske vist ikke ville kunne beskytte hele landet mod en eventuel invasion fra Tyskland, men som ville kunne holde hovedstaden og dermed den politiske og militære kommando, indtil en anden stormagt kunne komme Danmark til hjælp. Venstre var derimod ikke begejstrede for de store udgifter til befæstningen: Danmarks forsvarsudgifter var på det tidspunkt op mod 40% af statens samlede udgifter – i dag er det under 2%. De mente, at befæstningen var spild af penge, fordi man alligevel ikke kunne forsvare sig og i særdeleshed ikke kunne forsvare hele landets befolkning (fx bønderne som var Venstres vælgere), men kun eliten i København. Venstremanden Viggo Hørup stillede under en debat om befæstningen i Folketinget i 1883 det provokerende spørgsmål: *Hvad skal det nytte?* som siden er gået over i historien som essensen af Danmarks udenrigspolitiske situation.

Trods den politiske kamp om befæstningen af København kom Danmark i mere end 80 år til at føre en passiv udenrigspolitik med Tyskland som det dominerende fjendebillede. Under den kolde krig i perioden 1945-1989 skiftede fjendebilledet efter nazisternes nederlag, og den danske udenrigspolitik blev nu en balancegang mellem øst og vest. Danmark valgte side til fordel for USA ved at gå ind i forsvarsalliancen NATO, men gik dog som regel på listesko over for den anden supermagt, Sovjetunionen, pga. landets geografiske placering midt mellem de to supermagter. I 1973 gik en ny, provokerende politiker i Danmark, Mogens Glistrup, til valg på bl.a. en forsvarspolitik, der skulle bestå i en telefonsvarer, der kunne sige beskeden: "Vi overgiver os" på russisk, hvis russerne skulle ringe og sige, at de ville invadere os. Selv om Glistrup med Fremskridtspartiet havde en helt anden politisk linje, end Viggo Hørup havde stået for 100

år før, var realitetssansen i forhold til Danmarks muligheder den samme. Først efter Murens fald i 1989 er der sket en ændring i dansk udenrigspolitik til den aktivistiske linje, man kunne se fx da Danmark deltog i Balkankrigene i 1990'erne og krigene i Afghanistan og Irak i 00'erne.

Opgaver og kilder til kapitel 2

Forståelsesspørgsmål til kapitel 2

1. Hvordan påvirkede nationalismen Danmark i 1800-tallet?
2. Hvorfor startede den første slesvigske krig, og hvem kæmpede mod hinanden?
3. Hvorfor startede den anden slesvigske krig?
4. Hvad skete der ved Dannevirke og ved Dybbøl i 1864?
5. Hvilken betydning havde de europæiske stormagter for afslutningerne af de slesvigske krige og Danmarks grænser helt frem til 1920?
6. Hvordan kom krigen i 1864 til at spille ind på dansk mentalitet og dansk udenrigspolitik i eftertiden?

Opgave 3: Ånden fra 48

Problemstilling: Hvordan blev ånden fra 48 skildret og brugt i årene efter den første slesvigske krig?

Kilde 3a: Orla Lehmann om ånden fra 48

Brev fra den nationaliberale politiker Orla Lehmann (1810-1870) til hans hustru, Maria Lehmann, som opholdt sig i Italien på rekreation. Lehmann var en af de fremtrædende personer i arbejdet for den danske grundlov og indførelsen af demokrati i 1840'erne.

Storebælt, 30. april 1848

Min kære Maria

Tilstanden herhjemme er nu denne, at oprøret udbrød efter foregående aftale med prøjserne, at disse og de øvrige nordtyske stater er kommet samme til hjælp, adlydende den i Tyskland her-skende vilde, revolutionære ånd og sammes repræsentanter, de revolutionære autoriteter i Frank-furt, at England og Rusland med de varmeste sympatier for vor retfærdige sag ville gøre alt for os, hvad der kan ske ad den venskabelige mæglings vej, men selv er i den grad belemret med deres egne hjemlige anliggender, at de til det alleryderste ville krympe sig ved under Europas fuldkom-men opløste tilstand at begynde en krig for vor skyld, som én gang begyndt, rimeligvis vil komme til at omspænde den ganske verden, at vi altså for tiden er og måske til sidst aldeles ville blive over-ladt til os selv. Det er den ene side.

Den anden er denne. Den ubeskrivelige jubel over vor revolution og sammes resultat var ikke en øje-blikkelig opblussen, men så dyb en følelse, så grandios en glæde som jeg i mine allermest dristige drømme aldrig har tiltroet Danmark. Det er ikke mig, men det er hele Danmark, lige fra den mest egennyttige pengemand og til den fattigste lazaron, der siger, at hvad der så end må komme, har folke-ånden rejst sig til den herligste bevidsthed, og at om så Danmarks sidste time er kommet, så skal det falde med ære og med den stolte trøst, at vor heroiske tragedie skal stå i historien som en opløftende katastrofe fuld af højhed og glans. Der er ikke en dansker, som jo ikke er stolt af at være dansk, og midt i den fortvivlede stilling, hvori både landet og hver enkelt befinder sig, velsigner den time, da lig-stenen væltedes fra Danmarks hjerte. Jeg kunne skrive tyve ark beviser – her er et par træk, som de lige falder mig i pennen. De værste aristokrater sender penge, korn, heste, deres sønner og skytter til krigsministeren, tugthusfangerne har indsendt den overfortjeneste, de ved løsladelse i sin tid skulle have udleveret, begge enkedronningerne (: der stammede fra Tyskland) beder til Gud, at deres nær-meste slægtninge i oprørernes hær må falde på valpladsen og sender penge til at bekæmpe dem med, fattige små piger syr kokarder og kunstige blomster, som bortloddes, kunstnerne skænker deres male-rier, digterne strømmer over af glødende sange, (...) grossererne køber dampskibe, damerne sender beklædningsstykker, fødemidler – alt hvad der forlanges kommer i et nu – til lazarettet på Als fordre-des 1000 senge, de der kom to timer derefter kom for silde, nu er mange afgået, for personlig at pleje de lemlæstede – bønderne strømmede således ind f.eks. med heste, at Tscherning (: krigsminister) måtte frabede sig det, fordi han ikke engang kunne skaffe staldrum. (...)

Men det bedste ved det hele er soldaterne. Disse stakkels bønderdreng og studenter, med en mil-dest talt uerfaren ledelse og så godt som uden al foregående øvelse, mådeligt bevæbnet og højst ufuldkommen forplejet, har fra den første til den sidste dag sloget som løver. (...)

Efter Olaf Søndberg: Danmark i krig. Systime 2012, s.56f.

Opgave 4: Soldaterliv, 1864

Problemstilling: Hvordan var livet for soldaterne i 1864?

Kilde 4a: Menig L.P. Rasmussen om den første gang i ilden, 1864

L. Peter Rasmussen var menig ved 4. Regiments 8. kompagni under krigen i 1864. Han blev født i 1839 i Magleby på Møn. Han var søn af en fæstegårdmand og købte senere selv en gård. Teksten er et uddrag af hans livserindringer (ukendt årstal).

17. marts skulle vi stille kl. 4 om morgenen til afmarch, min korporal kom lidt for sent han fik en streng irettesættelse af kaptajnen, han håbede at det skulle blive sidste gang, og det blev det også. Thi de blev begge skudt samme dag. Ja det var en sørgelig dag, om morgenen da vi stillede i Hundslev var vi 250 unge raske mænd, men om aftenen da vi blev samlet sammen ved Dybbøl Skanser manglede 90, og vi der var tilbage lignede mere billeder end levende mennesker. Det var til at begynde med en rædsom march, det havde været tøjvjr i 2 dage, så vi kunne næsten ikke få benene med. Vi hvilede lidt ved Dybbøl Mølle, efter 3 miles march, der kom J. Jørgensen hen til mig, jeg beklagede mig over at have fået 6 pund smør hjemmefra i en blikdåse, den havde jeg i tornyste-ret, og den havde gnavet hul på min ryg. Jørgen havde også fået smør, men han havde solgt det, han havde fået 1 Daler til mig, der var samlet penge ind i Magleby Sogn til os, men jeg måtte ikke få Daleren førend jeg kunne give en genstand, men det nåede jeg aldrig, thi Jørgen blev skudt samme dag som der står på tavlen i Magleby kirke.

Vi kom i nærheden af en skov, der lå en afbrændt gård, hvor jeg tillige med 10 andre mand blev sendt hen for at samle noget brændsel sammen i bunker og satte ild i så det begyndte at ryge op fra ruinerne, men så begyndte tyskerne at skyde på os fra skoven, det var første gang jeg hørte gevær-kuglerne fløjte om ørerne. Vi kom så hen bag en grøftevold men kunne ikke skyde igen, da vi ikke kunne se dem i skoven. Da skydningen holdt op trak vi os tilbage og fik brødposen frem, det var hen efter middagen. J. Jørgensen kom hen til mig, og vi talte sammen for sidste gang han havde ingen anelse om at dø, han sagde, nu har vi da overstået vort for i dag, lad nu nogle andre prøve det, i det samme blev der råbt træd an og jeg så ham aldrig mere. Vi kom hen til en grøftevold og mente vi kunne ligge der og skyde på fjenden, når de kom så nær at vi kunne se dem, men vor kaptajn var alt for ivrig, han befalede os at sætte bajonetten på og springe over grøftevolden råbe hurra og storme mod fjenden, han selv blev vist skudt straks thi jeg hørte ham ikke mere. At vi ikke blev skudt allesammen var vist fordi at vi havde lidt bakke imod os så de fleste kugler gik for højt, de kom som en tæt haglbyge. Vi fik kun skudt få skud fra næste grøftevold, så måtte vi tilbage, der var en sergent der fik samlet stumperne sammen og ført os ind bag skanserne. Der gik vi så i løbegra-vene om natten, jeg var så træt og forpint at jeg var færdig at segne om, vådt og beskidt var der alle steder, ikke en plet hvor jeg kunne hvile mit trætte legeme, jeg havde været gennemsvedt, og gnavet hul på ryggen så skjorten hængte i, satte jeg mig ned kom jeg til at fryse, så jeg dårlig kunne gå mig varm igen. Det var en tung og sørgelig nat, det var den eneste gang i felten jeg helt tabte mit humør. Jeg syntes alt så sort og sørgeligt ud, kaptajnen, kommandørsergenten, min korporal og min daglige kammerat Jørgen allesammen nogen jeg kunne godt lide var borte alle. Om morgenen da fik vi nogen varm kaffe lettede det dog lidt.

Historiecenter Dybbøl Banke / 1864.dk.